

Forms of exercising the rights of a limited liability company

Siyovush SHUKRULLAYEV¹

Tashkent State University of Law

ARTICLE INFO

Article history:

Received June 2024
Received in revised form
15 July 2024
Accepted 15 July 2024
Available online
25 August 2024

Keywords:

organizational and legal form,
LLC,
constituent document,
charter capital,
Share,
founder,
governing bodies,
possession of civil rights and
assumption of civil
obligations.

ABSTRACT

This article analyzes the activity of the LLC, the legal status of the LLC's participants, the property and property rights of the LLC, the civil-legal responsibility of the LLC, the founding documents of the LLC and their formalization, the specific features of the legal and transactional capacity of the LLC.

2181-1415/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol5-iss4-pp107-112>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Mas'uliyati cheklangan jamiyatning o'z huquqlarini amalga oshirish shakillari

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

tashkiliy-huquqiy shakl,
MCHJ,
ta'sis hujjati,
ustav fondi,
hissalar,
muassis,
boshqaruv organlari,
fuqarolik huquqlari ega
bo'lishi va fuqarolik
majburiyatlarini zimmasiga
olish.

Mazkur maqolada MCHJning faoliyati, MCHJ ishtirokchilari huquqiy holati, MCHJning mol-mulki va mulkiy huquqlari, MCHJning fuqarolik-huquqiy javobgarligi, MCHJ ta'sis hujjatlari va ularni rasmiylashtirilishining o'ziga xos xususiyatlari tahlil etilgan.

¹ Lecturer, Department of Civil Procedural and Economic Procedural Law, Tashkent State University of Law. Tashkent, Uzbekistan. E-mail: siyovush.law@gmail.com

Формы реализации прав общества с ограниченной ответственностью

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

организационно-правовая форма, ООО, учредительный документ, уставный фонд, вклады, учредитель, органы управления, гражданско-правовые права и гражданско-правовые обязанности.

В данной статье анализируется деятельность ООО, правовое положение участников ООО, имущество и имущественные права ООО, гражданско-правовая ответственность ООО, учредительные документы ООО и их оформление, особенности юридическая и транзакционная дееспособность ООО.

Bugungi kunda davlatimizda aksariyat tadbirkorlar o'zlarining biznesini yuritishda MCHJ tashkiliy-huquqiy shaklini qulay va ishonchli deb bilishadi. Xo'sh, nima sababdan tadbirkorlar aynan mazkur tashkiliy huquqiy shaklni afzal ko'rishmoqda?

Tashkiliy-huquqiy shakli bo'yicha hozirda mavjud korxona va tashkilotlar statistikasiga e'tibor beradigan bo'lsak, MCHJ tashkiliy-huquqiy shaklidagi tashkilotlarning jami soni 298 800 ta bo'lib, bu ko'rsatkich barcha tashkiliy-huquqiy shakllarning deyarli teng yarimini tashkil etadi. Amaldagi qonunchilikda MCHJ xo'jalik jamiyati hisoblanib, Fuqarolik kodeksining [1] 58-moddasida ulushlarga (qo'shilgan hissalar) yoki muassislarning (ishtirokchilarning) aksiyalariga bo'lingan ustav fondi (ustav kapitali)ga ega bo'lgan tijoratchi tashkilotlar xo'jalik shirkatlari va jamiyatlari hisoblanishi, muassislar (ishtirokchilar) qo'shgan hissalar yoki ular sotib olgan aksiyalar hisobiga vujudga keltirilgan, shuningdek xo'jalik shirkati yoki jamiyati o'z faoliyati jarayonida ishlab chiqargan va sotib olgan mol-mulk mulk huquqi asosida unga tegishliligi, xo'jalik shirkatlari va jamiyatlari to'liq shirkat, kommandit shirkat, mas'uliyati cheklangan yoki qo'shimcha mas'uliyatli jamiyat, aktsiyadorlik jamiyati shaklida tuzilishi mumkinligi belgilangan.

Xo'jalik jamiyatlarining xo'jalik shirkatlaridan farqli tarafi shundaki, xo'jalik shirkatida ishtirokchilarning birlashishi hamda ularning shirkat ishlarida faol ishtiroki talab qilinsa, xo'jalik jamiyatlarida esa resurslar, mablag'lar (kapital) jamlagishi oqibatida vujudga keladi va shu no'qtai nazardan unda ishtirokchilarning xo'jalik jamiyatlari ishlarida shaxsan qatnashishi talab etilmaydi. Xo'jalik jamiyatlarida ishtirokchilarning huquq va majburiyatlari bilan bog'liq farqli jihati aynan ularning majburiyatlari bo'yicha javobgarligi doirasi bilan baholanadi. Misol uchun, mas'uliyati cheklangan jamiyatning ishtirokchilari uning majburiyatlari bo'yicha javobgar bo'lmaydilar va jamiyat faoliyati bilan bog'liq zarar uchun o'zlari qo'shgan hissalar qiymati doirasida javobgar bo'ladilar. (FKning 62-moddasi). Ya'ni ularning tadbirkorlik faoliyatidagi tavakkalchilik darajasi ularning jamiyat ustav fondiga kiritgan hissalarining miqdori bilan belgilanadi.

MCHJniig mulkiy asosi jamiyat ishtirokchilarining hissalaridan tashkil topgan ustav fondi (kapitali)dan iborat. Ustav kapitalining miqdoriga qo'yilgan talab mavjud emasligi MCHJning boshqa xo'jalik jamiyatlaridan ustun tomonini ko'rsatadi. Shu sababli ustav kapitalining miqdori ishtirokchilar tomonidan ixtiyoriy qiymatda ustavda belgilanadi. Bunda bitta istisno holat mavjud bo'lib, jamiyat ustav fondining (ustav kapitalining) eng kam miqdori litsenziya talablarida belgilanishi mumkin. Qo'shimcha mas'uliyatli

jamiyatda javobgarligi doirasi biroz kengroq bo'lib, FKning [12] 63-moddasiga ko'ra, bunday jamiyatning ishtirokchilari uning majburiyatlari bo'yicha o'z mol-mulklari bilan qo'shgan hissalarini qiymatiga nisbatan hamma uchun bir xil bo'lgan, jamiyatning ta'sis hujjatlarida belgilanadigan karrali miqdorda solidar tarzda subsidiar javobgar bo'lishi, ishtirokchilardan biri nochor (bankrot) bo'lib qolganida uning jamiyat majburiyatlari bo'yicha javobgarligi, agar jamiyatning ta'sis hujjatlarida javobgarlikni taqsimlashning boshqacha tartibi nazarda tutilgan bo'lmasa, boshqa ishtirokchilar o'rtasida ularning qo'shgan hissalariga mutanosib ravishda taqsimlanishi belgilangan.

O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi va "Mas'uliyati cheklangan va qo'shimcha mas'uliyatli jamiyatlar to'g'risida"gi Qonunda "Muassis" va "ishtirokchi" tushunchalari xususan, qachon "Muassis" maqomidan "ishtirokchi" maqomiga o'zgarishi, farqli jihatlarini aniq ifodalab berilmagan.

M.M. Serebrennikovning [2] fikricha "Muassis" va "ishtirokchi" atamasini Jamiyat davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan boshlab huquqiy maqomi bir turdan ikkinchi turga o'zgarishini takidlagan.

O.S. Ribinaning [3] fikricha esa, muassisning huquqiy statusi ta'sis shartnomasi asosida belgilanadi.

Fikrimizcha, "Muassis" va "ishtirokchi" maqomi o'rtasidagi chegara jamiyat davlat ro'yxatidan o'tgan paytdan boshlab aniqlanadi. Jamiyat davlat ro'yxatidan o'tkazilgungacha bo'lgan muddatda jamiyatni sun'iy yaratuvchi jismoniy shaxsi "Muassis" maqomida bo'ladi. "Muassis" bevosita jamiyat tashkil etilguniga qadar bo'lgan muddatdagi faoliyati va harakati uchun boshqa muassislar va uchinchi shaxslar oldida javobgar hisoblanadi. Jamiyat davlat ro'yxatidan o'tkazilgandan keyingina unga ulush kiritgan muassisi "ishtirokchi" maqomini oladi va huquqning yangi bir subyekti sifatida MCHJ yaratiladi. Ishtirokchining maqomi ta'sis hujjatlarida va qonun bilan belgilanadi.

Fuqarolik kodeksi 41-moddasiga [4] ko'ra, yuridik shaxs o'zining ta'sis hujjatlarida nazarda tutilgan faoliyati maqsadlariga muvofiq fuqarolik huquq layoqatiga ega bo'lishi, yuridik shaxsning maxsus huquq layoqati esa uning ustavi, nizomi yoki qonun hujjatlari bilan belgilanishi ko'rsatilgan, biroq qonun chiqaruvchi yuridik shaxsning huquq layoqati qachondan boshlab vujudga kelishini ochiq qoldirgan shuningdek, yuridik shaxsning muomala layoqati tushunchasi va uning qachon vujudga kelishi to'g'risida qoida kiritmagan. Bizning fikrimizcha, yuridik shaxs o'z harakatlari bilan fuqarolik huquqlariga ega bo'lish va ularni amalga oshirish, o'zi uchun fuqarolik burchlarini vujudga keltirish va ularni bajarish layoqati, ya'ni muomala layoqatisiz fuqarolik huquqining to'la qonli subyekti bo'la olmaydi. Shu sababli qonun chiqaruvchi yuridik shaxsning huquq va muomala layoqatiga kengroq doirada alohida tavsif berishi lozim deb hisoblaymiz. Negaki, yuridik shaxs muomala layoqati mavjud bo'lgandagina fuqarolik huquqlariga ega bo'lishi va ularni amalga oshirishi, o'zi uchun fuqarolik burchlarini vujudga keltirishi va ularni bajarishi mumkin.

Mazkur holatda qonun chiqaruvchi faqatgina tor ma'noda yuridik shaxs davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan boshlab tashkil etilgan deb hisoblanishini aytish orqali uning huquq va muomala layoqatini vujudga kelish vaqtini va o'sha vaqtdan boshlab fuqarolik huquqining subyekti deb e'tirof etilishini nazarda tutgan.

MCHJning ta'sis etish usulini muassislari sonidan kelib chiqib ikki turga ajratish mumkin. "Mas'uliyati cheklangan va qo'shimcha mas'uliyatli jamiyatlar to'g'risida"gi qonunning [5] 10-moddasiga ko'ra, jamiyatning muassislari soni ikki yoki undan ortiq bo'lsa ta'sis shartnomasini tuzish va jamiyat ustavini tasdiqlash orqali, 11-moddasiga ko'ra, jamiyat

bir shaxs tomonidan ta'sis etilsa, shu shaxs tasdiqlagan ustav orqali ta'sis etilishi mumkin. Demak, yuqoridagi qoidadan shuni tushunishimiz mumkinki, MCHJ ta'sis shartnomasi va ustav orqali yoki faqat ustavning o'zi orqali ham ta'sis etilishi nazarda tutilgan.

“Mas’uliyati cheklangan va qo’shimcha mas’uliyatli jamiyatlar to’g’risida”gi qonunning 12-moddasiga [6] ko’ra, ta’sis shartnomasida jamiyatning ishtirokchilari jamiyatni tashkil etish majburiyatini oladilar va uni tuzish bo’yicha birgalikdagi kelgusidagi faoliyat maqsadlarini belgilaydilar. Ta’sis shartnomasida quyidagilar nazarda tutiladi:

- MCHJ muassislarining tarkibi;
- MCHJ ustav fondining miqdori va har bir muassis ulushining miqdori;
- MCHJ ta’sis etilayotganda uning ustav fondiga hissalarini qo’shish tartibi, miqdori, usullari va muddatlari;
- hissalarini qo’shish bo’yicha majburiyatlarini buzganlik uchun jamiyat muassislarining javobgarligi;
- MCHJning muassislari o’rtasida foyda va zararlarni taqsimlash shartlari va tartibi;
- MCHJ organlarining tarkibi va jamiyat ishtirokchilarining jamiyatdan chiqish tartibi.

Ta’sis shartnomada asosiy urg’u muassislarning huquq va majburiyatlariga qaratiladi.

Mazkur qonunning 13-moddasiga ko’ra, jamiyat ustavida quyidagilar ko’rsatilishi kerak:

- MCHJning to’liq va qisqartirilgan firma nomi;
- MCHJ faoliyatining predmeti;
- MCHJning pochta manzili to’g’risidagi ma’lumotlar;
- MCHJ organlarining tarkibi va vakolatlari to’g’risidagi, shu jumladan jamiyat ishtirokchilari umumiy yig’ilishining mutlaq vakolatiga kiruvchi masalalar to’g’risidagi, jamiyat organlari tomonidan qarorlar qabul qilish tartibi to’g’risidagi, shu jumladan qarorlar bir ovozdan yoki kvalifikatsion ko’pchilik ovoz bilan qabul qilinadigan masalalar to’g’risidagi ma’lumotlar;
- MCHJ ustav fondining miqdori to’g’risidagi ma’lumotlar;
- MCHJ har bir ishtirokchisi ulushining miqdori va nominal qiymati to’g’risidagi ma’lumotlar;
- MCHJ ishtirokchilarining huquqlari va majburiyatlari;
- MCHJ ishtirokchisining jamiyatdan chiqish tartibi va uning oqibatlarini to’g’risidagi ma’lumotlar;
- MCHJ ustav fondidagi (ustav kapitalidagi) ulushning (ulush bir qismining) boshqa shaxsga o’tishi tartibi to’g’risidagi ma’lumotlar;
- MCHJning hujjatlarini saqlash tartibi hamda jamiyat tomonidan jamiyat ishtirokchilariga va boshqa shaxslarga axborot taqdim etish tartibi to’g’risidagi ma’lumotlar;
- MCHJning vakolatxonalari va filiallari to’g’risidagi ma’lumotlar;
- qonun hujjatlariga zid bo’lmagan boshqa ma’lumotlar.

MCHJning ustavida asosiy urg’u jamiyatning huquqiy maqomini belgilash, jamiyat faoliyatini tashkil etishga qaratilgan bo’ladi. Biroq, amaliyotda aksariyat tadbirkorlik subyektlari mazkur ikki ta’sis hujjatini, ya’ni ta’sis shartnomasi va ustav mazmunini bir xil mazmunda qilib tuzishadi. Fikrimizcha, ushbu holat yuridik jihatdan noto’g’ri deb hisoblaymiz. Yuqoridagi tushunmovchilikni bartaraf etish maqsadida “Mas’uliyati

cheklangan va qo'shimcha mas'uliyatli jamiyatlar to'g'risida"gi qonunning 12-moddasiga "ta'sis shartnomasi muassislarning huquq va majburiyatlarini belgilab beruvchi ta'sis hujjati hisoblanadi", 13-moddasiga esa, "jamiyat ustavi jamiyatning huquqiy maqomi va jamiyat faoliyatini tashkil etish tartibini belgilab beruvchi ta'sis hujjati hisoblanadi" degan qo'shimcha kiritish maqsadga muvofiq. Amaldagi fuqarolik qonunchilik yuridik shaxslarning huquq layoqatini haddan tashqari cheklaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-apreldagi F-5464-son farmoyishi bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasining fuqarolik qonunchiligini takomillashtirish Kontseptsiasining I bo'limi 5-bandida Fuqarolik-huquqiy munosabatlari ishtirokchilarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini samarali himoya qilishga to'sqinlik qiluvchi fuqarolik qonunchiligidagi huquqiy bo'shliqlar va kolliziyalarni bartaraf etish nazarda tutilgan. Shuni inobatga olgan holda O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 41-moddasiga quyidagi o'zgartirish kiritilishini taklif qilamiz:

Yuridik shaxs ham jismoniy shaxs ega bo'lishi mumkin bo'lgan huquq va majburiyatlarga ega bo'ladi (fuqarolik huquq layoqati), tabiatiga ko'ra faqat insonga tegishli bo'lishi mumkin huquq va majburiyatlar bundan mustasno. Qonunda yuridik shaxslarning ayrim turlariga nisbatan maxsus huquq layoqati va uning doirasi belgilanishi mumkin. Mazkur qonunning 10-moddasiga ko'ra, jamiyat ustavini tasdiqlash to'g'risidagi qaror, shuningdek jamiyat muassislari kiritadigan hissalarining pul bahosini tasdiqlash to'g'risidagi qaror muassislar tomonidan bir ovozdan qabul qilinishi belgilangan, biroq amliyotda ushbu toifadagi qarorlar qabul qilinmaydi. Aksincha, jamiyatning ta'sis hujjatlarini tasdiqlashdan oldingi jarayon sifatida muassis bitta bo'lgan taqdirda ta'sis etish qarori, muassislar ikki yoki undan ortiq bo'lsa ta'sis etish bayonnomasi tasdiqlanadi. Ta'sis etish qarori yoki ta'sis etish bayonnomasida quyidagilar nazarda tutiladi:

1. jamiyatni ta'sis etish, shug'ullanadigan asosiy faoliyat turini aniqlab olish, loyiha-smeta hujjatlarini ishlab chiqish, pochta manzilini tasdiqlash;
2. jamiyatning nomi, shtamp va dumaloq muhrini tasdiqlash;
3. jamiyat ustav fondining miqdori va muassislarning tarkibi va har bir muassis ulushining miqdori va nominal qiymatini tasdiqlash;
4. jamiyatning ta'sis shartnomasi va ustavini tasdiqlash (muassis bitta bo'lsa faqat ustav);
5. jamiyatning boshqaruv organlari va boshqaruvchilarini tayinlash;
6. tashkiliy masalalarni hal etish: jamiyatni vakolatli davlat organidan ro'yxatdan o'tkazish topshirig'i yuklatiladi.

Fikrimizcha, ta'sis etish qarori yoki ta'sis etish bayonnomasini tasdiqlash jarayonni bevosita jamiyatning ta'sis hujjatlarini tasdiqlashdan oldingi bosqich va ta'sis hujjatlarini vujudga keltiruvchi asos deb baholaymiz.

Amaldagi fuqarolik qonunchiligida ta'sis etish qarori yoki ta'sis etish bayonnomasi to'g'risida alohida qoidalar belgilanmaganligi hozirda tadbirkorlik faoliyatini boshlash arafasida turgan shaxslar va ro'yhatdan o'tkazishni amalga oshiriyotgan shaxslar uchun tushunmovchilik tug'dirmoqda. Sababi ro'yxatdan o'tkazish jarayonida ta'sis hujjatlardan tashqari aynan ta'sis etish qarori yoki ta'sis etish bayonnomasini vakolatli davlat organi, ya'ni davlat xizmatlari markaziga taqdim etish majburiyati tadbirkor zimmasida.

Xulosa va taklif o'rnida shuni aytib o'tish joizki, MCHJ ta'sis hujjatlari va vujudga kelish asoslariga yuridik tavsif berilishi va ularning huquqiy tabiati ochib berilishi kerak. Amaldagi fuqarolik qonunchiligida MCHJning ta'sis hujjatlari sifatida ustav va ta'sis

shartnomasi nazarda tutilgan. Biroq, ta'sis etish qarori, ta'sis etish bayonnomasi va jamiyat ishtirokchilari o'rtasidagi boshqa kelishuvlari xususida alohida qoidalar belgilanganmagan. Vaholanki, ta'sis etish qarori yoki ta'sis etish bayonnomasini tasdiqlash jarayonni bevosita jamiyatning ta'sis hujjatlarini tasdiqlashdan oldingi bosqich va ta'sis hujjatlarini vujudga keltiruvchi asos bo'lib xizmat qiladi.

MCHJni tashkil etishda ta'sis hujjatlari uchun umumiy bo'lgan qoidalarining mavjud emasligi, ularni talqin etish va qo'llash turli xil yondashuvlarni vujudga keltiradi. Shu bois MCHJlarning ta'sis hujjatlariga oid Fuqarolik kodeksi normalarini ta'sis etish qarori yoki ta'sis etish bayonnomasi qoidalari bilan to'ldirish lozim.

Bundan tashqari, amaliyotda aksariyat tadbirkorlik subyektlari ta'sis shartnomasi va ustav mazmunini bir xil mazmunda qilib tuzishadi. Fikrimizcha, ushbu holat yuridik jihatdan noto'g'ri deb hisoblaymiz. Yuqoridagi tushunmovchilikni bartaraf etish maqsadida "Mas'uliyati cheklangan va qo'shimcha mas'uliyatli jamiyatlar to'g'risida"gi qonunning 12-moddasiga "ta'sis shartnomasi muassislarning huquq va majburiyatlarini belgilab beruvchi ta'sis hujjati hisoblanadi", 13-moddasiga esa, "jamiyat ustavi jamiyatning huquqiy maqomi va jamiyat faoliyatini tashkil etish tartibini belgilab beruvchi ta'sis hujjati hisoblanadi" degan qo'shimcha kiritish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик Кодекси биринчи қисм // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 23.01.2020 й., 03/20/603/0071-сон.
2. Ўзбекистон Республикасининг "Масъулияти чекланган ва қўшимча масъулиятли жамиятлар тўғрисида"ги Қонуни // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 22.07.2020 й., 03/20/629/1087-сон
3. Раҳмонқулов Ҳ.Р. Фуқаролик ҳуқуқининг субъектлари. Ўқув қўлланма. – Тошкент: ТДЮИ, 2008. – 67 б
4. Белов В.А., Пестерева Е.В. Хозяйственные общества. М., 2002.; Гражданское право. Т. 1. / под ред. проф. Е.А. Суханова. М.: Волтерс Клувер, 2010\
5. Сапко. С.И. Правовой статус общества с ограниченной ответственностью по законодательству России // Ленинградский юридический журнал. 2013. № 2 (32). – С. 221.
6. Макаров С.А. Общество с ограниченной ответственностью как субъект гражданского права: Автореф. дис. канд. юрид. наук. – Саратов: 2004. – 11 с.